

Voor fijnproevers

De fotocollectie van de Boerenbond

Marc Demeyer

KADOC bewaart heel wat fotocollecties, zowel van particulieren, als van instellingen en organisaties. Een omvangrijke en inhoudelijk belangrijke collectie is zeker die van de Boerenbond. De Boerenbond werd opgericht in 1890 en groeide al snel uit tot een succesvolle landbouworganisatie met een uitgebreide coöperatieve werking en bank- en verzekeringsactiviteiten. In 1925 ronde hij de kaap van de 100.000 leden.

De organisatie werd ook een grote uitgever van tijdschriften, boeken en brochures, die al snel foto's als illustratiemateriaal konden gebruiken. Het ledenblad *De Boer* was tot 1930 niet of slechts spaarzaam geïllustreerd, maar daarna werden er geleidelijk meer foto's opgenomen. De technisch georiënteerde tijdschriften van de organisatie publiceerden al vroeger foto's. In de *Geitenkweker* (later *Pluim- en Kleinvee*) werden ze vanaf de eerste jaargang in 1924 regelmatig gebruikt. Ook in *Onze Ploeg* (1922-1938) stonden van bij de aanvang foto's. Het artikel "De veekweek in het verwoeste Vlaanderen", verschenen in de eerste jaargang op 10 september 1922, telde er niet minder dan vijf. *Tuinbouwberichten*, gepubliceerd vanaf 1931, was eveneens van bij de aanvang geïllustreerd met fotomateriaal.

Een eigen fotodienst van de Boerenbond kwam er wellicht pas op het einde van de jaren 1930. Zeker is dat in 1944 twee personen op die dienst werkten. Of zij zelf ook

optraden als fotograaf, is niet duidelijk. Pas in de tweede helft van de jaren 1950 werd de fotodienst professioneel uitgebouwd, met eigen fotografen. Hij was op dat moment een onderdeel van de Kultuurdienst van de Boerenbond. In 1970 werd hij van de Algemene Diensten van de Boerenbondorganisatie overgeheveld naar het Economaat. Daardoor voerde de fotodienst tussen 1970 en 1990 veel opdrachten uit voor Cera, Aveve, ABB en de andere commerciële afdelingen van de toenmalige Boerenbondgroep. Vanaf 1988 werd de historische collectie geleidelijk overgebracht naar KADOC. Bij het verdwijnen van het Economaat en de fotodienst in het midden van de jaren 1990 kwam ook de rest van de fotocollectie (soms via enkele omwegen) naar KADOC.

We kunnen de fotocollectie van de Boerenbond grosso modo indelen in drie grote onderdelen: de collectie personen, manifestaties en gebouwen, de technische collectie en de redactiecollecties.

De collectie personen, manifestaties en gebouwen

De eerste deelcollectie bestaat uit ongeveer 10.000 foto's, waarin drie categorieën te onderscheiden zijn: portretten of groepsfoto's van personen actief in of tewerkgesteld door de Boerenbond, foto's van Boerenbondmanifestaties, zoals vieringen, vergaderingen, wedstrijden, tentoonstellingen en betogingen, en ten slotte foto's van de vele gebouwen waarover de Boerenbond beschikte.

Dit onderdeel van de fotocollectie werd in 1986-1987 als eerste ontsloten naar aanleiding van de viering van honderd jaar Boerenbond in 1990. Al die foto's kregen een grondige beschrijving, met datering en identificatie van personen, plaatsen en gebeurtenissen. Die beschrijvingen zijn terug te vinden in de LIBIS-catalogus. In totaal gaat het om 9372 foto's van belang voor de geschiedenis van de Boerenbondorganisatie. De meeste, ongeveer 6000, dateren uit de periode 1960-1980. Die van na 1990, een 1000-tal, zijn nog ongeordend en niet ontsloten.

Uit de periode vóór 1940 bleken in eerste instantie maar een tweehondertal foto's te zijn bewaard. Gelukkig komt er af en toe nog wat boven water met een verhuis of een reorganisatie. Zo zijn enkele jaren na de viering van honderd jaar Boerenbond nog elf unieke fotoalbums opgedoken, met in totaal ongeveer 1250 foto's, waarvan zeker 750 van voor 1940 en meestal op groot formaat. Zes albums bevatten foto's van tentoonstellingsstands van de Boerenbond in binnen- en buitenland. De andere geven een overzicht van de gebouwen en de activiteiten van voornamelijk de Aan- en Verkoopverenootschap. We onthouden vooral een aantal mooie beelden van zuivelfabrieken, botermijnen, eiermijnen, veilingen en het transport van producten.

De technische collectie

Het meest omvangrijke deel van het fotoarchief van de Boerenbond is de technische collectie: ongeveer 20.000 grote steekkaarten, met vier tot acht contactafdrukken per kaart, van in totaal zo'n 100.000 foto's. Elke steekkaart is genummerd en bij elke steekkaart hoort een omslagje waarin de bijbehorende negatieven te vinden zijn. De steekkaarten zijn thematisch geordend in rubrieken gaande van 'aardappel' tot 'zuivel'. In totaal gaat het om 179 hoofdrubrieken, vaak nog onderverdeeld in subrubrieken. Bij het overlopen ervan valt op dat de teelt vaak het ordeningsprincipe is. Bij de A vinden we aardappel, aardbei, augurken, andijvie, ajuin, appel en asperges. De foto's laten uiteraard vooral de teelttechniek, de variëteiten, de verwerking na de oogst of de ziekten bij de plant zien. Naast deze rubrieken waarin de foto's per teelt of diersoort (duiven, ezels, geiten ...) worden samengebracht, zijn er ook die betrekking hebben op de afdelingen van de Boerenbondgroep, zoals bijvoorbeeld Aveve-zaadhuizen, Cera of ABB. Maar ook minder voor de hand liggende rubrieken als douane, elektriciteit, huishouding, godsdienst of ambachten vinden we hier terug.

Veeprijskamp in Westerlo, 1950.

De technische collectie was het archief of klassement van de fotodienst zelf en nagevoeg alle foto's zijn gemaakt door de eigen fotografen van de Boerenbond. De meeste dateren van tussen 1955 en 1980. Achter de 179 rubrieken gaat het boerenleven van die periode in zijn diverse aspecten schuil: foto's van ploegen en eggen, met paard of tractor, hooien en dorsen, met de hooiwagen of moderne dorsmachines, aardbeivariëteiten en groenteveilingen, maar ook van gezinshulp en gildeleven, melkprijskampen, ploegwedstrijden en ruitertoernooien, Vlaamse boeren in Wallonië en jaarmarkten. Landbouwhistorisch gaat het vaak om unieke foto's. Minpunt is dat niet altijd de plaats of datum bekend zijn en dat ze, door hun klassering in rubrieken, niet geografisch kunnen worden geselecteerd. Bovendien is hier weinig terug te vinden van de vele foto's die werden gebruikt in de technische tijdschriften vóór 1950.

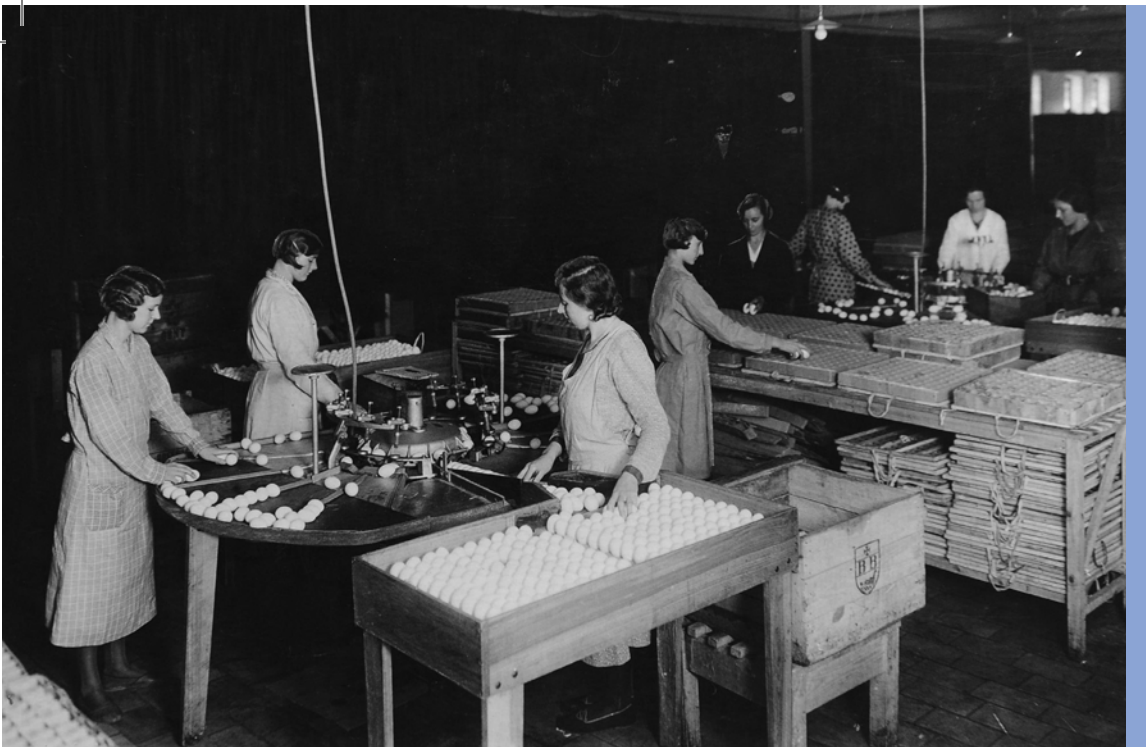
De redactiecollectie en diversen Een derde onderdeel bestaat uit ongeveer 20.000 afgedrukte foto's op diverse formaten. Dit onderdeel vormt geen mooi geordend geheel, zoals de technische collectie. De foto's zijn min of meer geordend volgens de trefwoordenlijst van de technische collectie en in bruine omslagen gestoken. Bij nader onderzoek blijken ze grotendeels afkomstig te zijn van de redactie van *De Boer* en de andere tijdschriften van de organisatie.

Op de redactie werden afgedrukte foto's van de fotografen van de fotodienst of van externe fotografen afgeleverd. De redacteur besliste welke werden gepubliceerd en die kregen een volgnummer. Dat nummer werd vermeld op de rug van de foto. Tussen 1949 en 1961 werd dat nummer heel systematisch bij de foto in *De Boer* of in *Tuinbouwberichten* vermeld. Dat maakt het mogelijk om een foto in die tijdschriften terug te vinden en te identificeren. Ook foto's die niet werden gepubliceerd, bleven in deze collectie bewaard. Van sommige zitten ook contactafdrukken en negatieven in de technische collectie, maar zeker niet van allemaal. Merkwaardig is een omvangrijk pakket foto's van rundveeprijskampen, gaande van 1923 tot de jaren 1970.

Naast die drie grote collecties in het Boerenbondfotoarchief, zijn er ook nog kleinere reeksen op KADOC terechtgekomen, meestal samen met het in depot geven van andere archieven. Ze zijn over het algemeen van recentere datum en bevatten zowel dia-reeksen voor vormingsactiviteiten, als foto's van evenementen, personeelsactiviteiten, Lourdesreizen enzovoort. Ze zijn ontsloten door aparte lijstjes.

Gebruik voor historisch onderzoek De foto's uit de omvangrijke fotocollectie van de Boerenbond zijn gemaakt in opdracht van de organisatie of van één van haar bedrijven en dragen onvermijdelijk hun oorspronkelijke context in zich. Beroepsfotografen leverden beelden af waarover bij het maken onvermijdelijk moest worden gereflecteerd. Dat was zeker het geval in een tijd toen de aard van de fotografie - traag, arbeidsintensief en duur - bij de fotograaf een groot bewustzijn teweegbracht van wat hij aan het doen was. Die beelden zijn doordrongen van impliciete kennis en bewust 'willen tonen'. Met de technische evolutie is de tijd die nodig is om een foto te maken, sterk verminderd en worden er veel meer foto's gemaakt. Maar de reflectie blijft, ook achteraf bij het selecteren van de beelden.

Dat resulteert in een historische bron met een complexe gelaagdheid, die eveneens reflectie vraagt bij het gebruik ervan. In een eerste fase is het van belang om zoveel

Eiermachine, Gent, 1930.

mogelijk objectieve gegevens over de foto te verzamelen. Plaats, datering, vorm en formaat, fotograaf ... zijn van belang om een foto zinnig te kunnen gebruiken als bron.

Voor de tweede fase, die van het eigenlijke onderzoek, reikt Peter Burke ons in zijn werk *Eyewitnessing* de drie niveaus van de iconologie van Panofsky aan: de pre-iconografische beschrijving, de iconografische analyse en de iconologische interpretatie.¹ De vertaling daarvan naar het bestuderen van foto's zouden we bij wijze van voorbeeld kunnen toepassen op de foto's van de eiermijnen (samenverkoop van eieren) van Brugge en Gent die rond 1930 in opdracht van Aveve werden gemaakt. De pre-iconografische beschrijving bestaat uit het in detail identificeren van voorwerpen en gebeurtenissen. We kunnen dat ook 'het vergrootglasmoment' noemen. Toegepast op de foto van de werkplaats in Gent kunnen we kijken naar de machine, de schikking van de werkplaats, het verpakkingsmateriaal, de houding, de verlichting, de werkkledij enzovoort.

De iconografische analyse houdt zich bezig met de herkenning van de scène. Op een schilderij wordt bijvoorbeeld een maaltijd herkend als het laatste avondmaal, een veldslag als de slag bij Waterloo. Voor foto's stemt dat overeen met de identificatie van de gebeurtenis, bijvoorbeeld de veeveerij van Westerlo in 1950. Het is tevens het ogenblik dat de mondelinge getuigenissen over het gebeuren kunnen worden geregistreerd. Men zou dat 'het verhaalmoment' kunnen noemen. Het verhaal zit uiteraard ook in wat de foto wil tonen: het triëren van de eieren, het verpakken ervan, het transport. Daar waar in het vergrootglasmoment de individuele foto wordt bestudeerd, kan het bij het verhaalmoment zeker van belang zijn om de foto in haar reeks te zien.

Op het derde en ultieme niveau staat de iconologische interpretatie, die zich bezighoudt met de intrinsieke betekenis, de onderliggende principes die een basisattitude weergeven van een periode of een klasse, een religieuze of filosofische overtuiging.

1 Peter Burke, *Eyewitnessing: the use of images as historical evidence*, Ithaca, 2001.

We zouden dat ‘het interpretatiemoment’ kunnen noemen. De foto of de reeks wordt geplaatst in een bredere culturele context, wordt vergeleken met andere beelden over gelijkaardige onderwerpen in dezelfde en andere perioden. De foto’s die de Aan- en Verkoopvennootschap van de Boerenbond liet maken van haar gebouwen en activiteiten plaatsen we nu bijvoorbeeld in de context van de economische expansie van de jaren 1920. De Boerenbond groeide uit tot een waar commercieel imperium. Het is dat succes dat de leiding hier op de gevoelige plaat liet vastleggen. De foto’s van de eiermijnen stralen het succes uit van de organisatie. Eieren zijn dankzij het organisatietaalent van de Boerenbond ‘big business’ geworden. Op de foto van het bijkantoor Brugge met het personeel is dan ook niemand individueel te herkennen. Het gebouw moest er namelijk helemaal op staan en het personeel is op de foto alleen belangrijk voor het aantal, voor de gecreëerde tewerkstelling. Dat tonen was belangrijk genoeg om de werkzaamheden te laten stilleggen en iedereen voor het gebouw op te stellen.

Op die manier bekeken is de omvangrijke fotocollectie van de Boerenbond niet alleen een onuitputtelijke bron voor het historisch onderzoek naar de landbouw, tuinbouw en veeltelt en de verwerking en de handel in landbouwproducten, maar ook voor het onderzoek naar het plattelandsleven in al zijn aspecten, bestudeerd vanuit verschillende gezichtspunten en vanuit verschillende disciplines. Een bron voor fijnproevers die de nodige tijd nemen om foto’s te ‘lezen’.

KADOC-SEMINARIES RELIGIE EN SAMENLEVING VANAF 1750

Bij de start van het nieuwe academiejaar stelt KADOC zijn seminarieprogramma 2009-2010 voor.

Donderdag 29/10/09
Reinhard Henkel (Universität Heidelberg)
Identity, Ethnicity and Religion in the Western Balkans

Donderdag 11/02/10
John F. Pollard (Trinity Hall, Cambridge)
Christine de Hemptinne and the Vatican Campaign to Impose the Italian Model of Catholic Action on the World-wide Church in the Pontificate of Pius XI

Donderdag 18/03/10
Suzanne Vromen (Bard College, USA)
Hidden Children of the Holocaust. Belgian Nuns and their Daring Rescue of Young Jews from the Nazis. I.s.m. C.I.E.R.L.-ULB

Donderdag 22/04/10
Eric Roose (Universiteit van Amsterdam)
The Architectural Representation of Islam. Muslim-commissioned Mosque Design in the Netherlands

Woensdag 12/05/10 • 11-18u
Studiedag *The ‘Nouvelle Théologie’ and Developments in the Catholic Church from the 1950s to the 1970s*, met als sprekers Lieve Gevers, Gerd-Rainer Horn, Bart Latré, Jürgen Mettepenningen, Michael Quisinsky en Louis Vos.

Telkens op donderdagnamiddag van 17 tot 19 uur (behalve woensdag 12 mei 2010)

Informatie en inschrijving:
<http://kadoc.kuleuven.be>
magda.pluymers@kadoc.kuleuven.be